

Banal Nationalism

Michael Billig, Sage Publications, London, 1995.

Michael Billig, een Brits sociaal psycholoog die vooral faam verwierf met studies over retoriek, ideologie, beeldvorming en attitudes presenteert met *Banal Nationalism* een theoretisch belangrijke studie. Het centrale punt is conceptueel en raakt aan de aflijning van het begrip 'nationalisme'. Billig stelt met nadruk dat nationalisme een breder fenomeen is dan men in de literatuur en de politiek doorgaans aanneemt. Men gaat er in de grote westerse natie-staten veelal van uit dat nationalisme een eigenschap is van anderen, zelden van zichzelf. Het zijn de Serviërs, de Georgiërs, de Macedoniërs, de Letten die nationalistisch zijn, en niet de Britten, de Duitsers, de Amerikanen. Zo wordt nationalisme gereduceerd tot hevige, uitgesproken en radicale fenomenen en bewegingen, die makkelijk negatief te kwalificeren zijn, en zo retorisch kunnen onderscheiden worden van ons 'normaal' en 'rationeel' politiek model.

Toch is dat 'normale' politieke model, dat zo graag het nationalisme van Karadzic en Tudjman afwijst, zelf ook doortrokken van nationalisme, redeneert Billig. Het is wel een ander type nationalisme: 'banaal nationalisme'. Het is niet het hevige, vurige en vaak bloeddorstige nationalisme van hen die we als 'nationalisten' bestempelen. Het is daarentegen een rustige, kalme en onderhuidse vorm van nationalisme, waarin 'onze' natie, 'onze' samenleving met 'onze' normen en waarden constant als ankerpunten worden gebruikt, constant in herinnering worden gebracht, constant expliciet of impliciet worden vermeld. De beeldspraak die Billig gebruikt is die

van de vlag: nationalisme is niet enkel het uitbundig zwaaien met de nationale vlag; het is ook de vlag die onopgemerkt en vanzelfsprekend uithangt aan een openbaar gebouw, de vlag die op de helmen van de soldaten is geschilderd of die op de mouw van de politieman is genaaid, de vlag die achter het staatshoofd hangt wanneer hij een TV-toespraak houdt, de vlag die kinderen in het eerste studiejaar aangewezen krijgen als 'onze' vlag. De natie en de nationale symbolen worden gebanaliseerd, tot een 'routineuze herinnering' gemaakt, en zo wordt 'onze' natie het normale referentiekader voor ons politiek denken en handelen. Dit referentiekader is grotendeels onbewust: "the remembering, not being experienced as remembering, is, in effect, forgotten" (blz. 38). Daardoor wordt ons eigen nationalisme een neutraal nulpunt, en beschouwen we het excessieve nationalisme van anderen als het standaardfenomeen wanneer we denken en spreken over nationalisme. Billig koppelt zijn beschouwingen over banaal nationalisme aan een kritiek op postmodernistische theorieën over globalisering, die stellen dat de natie staat in verval is (hoofdstuk 6). Tegenover die eenvoudige visie plaatst Billig de even eenvoudige waarneming dat natie-staten nog lang niet tot het verleden behoren. Meer nog, een natie staat zoals de VS is nog nooit zo machtig en invloedrijk geweest als natie staat met een eigen leger, een (door protectionisme beschermde) eigen economie, en een nadrukkelijke bevestiging van de nationale symboliek zowel op binnenlands als op buitenlands vlak. Het is vooral in het domein van immigratie-reglementering dat het vernieuwde élan van de zogezegd verzwakkende westerse natie-staten zich openbaart, en in vele Euro-

pese landen heeft het beteugelen van immigratie geleid tot een nieuwe nadruk op criteria van burgerschap (blz. 142).

Billig wijdt ook een (ongetwijfeld provocerend) hoofdstuk aan de filosofie van Richard Rorty (hoofdstuk 7), die hij bestempelt als de filosoof van het banale nationalisme. In Rorty's geschriften wordt het referentiekader van de eigen natie staat als vanzelfsprekend overgenomen; Rorty maakt een voortdurend onderscheid tussen 'onze' waarden, opvattingen, ethiek, en die van 'anderen', en terzake verdedigt hij een onomwonden etnocentrisme dat af en toe uitmond in oproepen tot 'patriotisme' (een eufemisme voor nationalisme). Rorty voorziet in een filosofie voor de Pax Americana.

De argumentatie die Billig voor zijn diverse nevenstellingen aanvoert, is niet altijd even overtuigend en de lengte van het boek lijkt bij momenten niet in verhouding te staan met de geboden informatie. Een lijvig artikel zou een beter instrument geweest zijn voor de argumentatie rond 'banaal nationalisme'. Zo valt Billig in een ongekwalificeerd gebruik van het nationalisme-concept in zijn kritiek van postmoderne denkers (zie bijvoorbeeld blz. 140-141), daar waar de sterkte van zijn eigen argument precies ligt in de descriptieve en terminologische nuance die hij invoert met 'banaal nationalisme'. Zo ook brengt hij weinig diepgang in zijn analyse van de Britse dagbladpers (hoofdstuk 5), waardoor hij banaal nationalisme analytisch herleidt tot een "homeland deixis" die bestaat uit het gebruik van persoonlijke en bezittelijke voornaamwoordjes ('us'-'them', 'our'-'their'). Een steviger analyse had hier ongetwijfeld meer slagkracht aan het argument verleend. 'Homeland deixis' is immers

maar één eigenschap van wat men als een nationalistische ideologie in teksten kan onderscheiden, maar het ene kan niet tot het andere herleid worden. Impliciete en expliciete definities van cruciale concepten zoals territorium, volk, cultuur/eigenheid, of het aanleggen van een impliciete normatieve maatstaf voor wat in die zaken 'normaal' en 'afwijkend' is (fenomenen zowel als standpunten), is minstens even belangrijk in het onderscheiden van een nationalistische ondertoon in teksten. Billig laat deze dingen grotendeels onaangeroerd, en

dat maakt zijn analyse van de 'dagdagelijkse bevlaging van de natie' in de Britse media weinig overtuigend. Toch is 'banaal nationalisme' een belangrijk descriptief concept, dat ons toelaat de horizon van nationalisme-onderzoek te verruimen tot zachte, onopvallende en geneutraliseerde vormen van 'bevlaging'. Dit is de belangrijkste bijdrage van Billigs boek: het maakt een zoektocht mogelijk in vormen van politieke retoriek en politieke actie die 'low-keyed' en 'low profile' verlopen, maar niettemin dezelfde uitgangspunten en ideologische

basis vertonen als fenomenen die we doorgaans met het Vlaams Blok en aanverwante radicale groeperingen associëren. Een bepaalde retoriek over nationalisme is immers zelf ten gronde nationalistisch: die retoriek namelijk die een onderscheid maakt tussen het 'hete' en barbaarse nationalisme van anderen en het 'gezonde' of 'welbegrepen' patriottisme, volksgevoel of waardering van het eigene, om maar enkele veel gebruikte eufemismen te citeren.

Jan Blommaert